

Małgorzata Kowalik-Olubińska

<https://doi.org/10.26881/pwe.2021.53.12>

ORCID: 0000-0001-9687-9862

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

malgorzata.olubinska@uwm.edu.pl

„Nie jesteś za młody, żeby zmieniać świat” – studium przypadku zjawiska dziecięcego aktywizmu klimatycznego

Summary

“You are not too young to change the world” – a case study of the phenomenon of children’s climate activism

A social movement, which unites people around the idea of caring about the future of the Earth, climate and intergenerational justice is called climate activism. It has been on the rise due to the involvement of an increasing number of children and the youth. The aim of the study was to carry out an in-depth review of the phenomenon of children’s climate activism. The collective case study served as the main method. 15 cases of young climate activists from all around the world were analysed. The study sample consisted of young activists aged 7–12. The study revealed that the fight for a better tomorrow for all people and the whole planet is the essential conviction, which lies behind actions of young climate activists. By becoming public actors they demand appropriate actions to be taken by adults. The voice of children can be heard through petitions, open letters, campaigns, protests and speeches. Children’s climate activism is a form of children’s disagreement towards the passiveness of adults in the light of the growing environmental crisis. The causative power of children is seen as a phenomenon emerging from the network of relations established between various social actors.

Keywords: saving the Earth, children, climate activism, children’s agency, climate justice, intergenerational justice

Słowa kluczowe: ratowanie Ziemi, dzieci, aktywizm klimatyczny, sprawczość dziecięca, sprawiedliwość klimatyczna, sprawiedliwość międzypokoleniowa

Wprowadzenie

Pojęcie aktywizmu dzieci i młodzieży odnosi się do zjawiska angażowania się młodych ludzi w działania, które mają doprowadzić do zmiany w różnych obszarach życia społecznego. W czasach nam najbliższych dzieci i młodzież coraz częściej angażują się w przedsięwzięcia ukierunkowane na przezwyciężenie narastającego kryzysu klimatycznego. Młodzi ludzie są coraz bardziej przekonani co do tego, że ich wiek metrykalny nie musi stanowić przeszkody w podejmowaniu działań na rzecz powstrzymania zmiany klimatu.

Ważną rolę w powstawaniu tego przekonania odgrywają osoby uznawane za liderów i niekwestionowane ikony aktywizmu młodych, do których grona należy bez wątpienia szwedzka aktywistka klimatyczna Greta Thunberg. Użyty w tytule artykułu zwrot: „Nie jesteś za młody, żeby zmieniać świat” stanowi parafrazę jej wypowiedzi kierowanych pod adresem dzieci i młodzieży. Od 2018 r. jej głos wybrzmiewa w tej sprawie najdonioślej, choć młodzieżowi aktywiści klimatyczni działali wcześniej. W 2006 r. młodzi ludzie w Australii powołali do życia koalicję pod nazwą Australian Youth Climate Coalition, a szesnastoletni filipiński aktywista założył na Filipinach organizację Children’s Coalition for Adaptation and Resilience (CARE) (UNICEF 2015).

W badaniach naukowych dowodzi się, że zmiana klimatu stanowi największe wyzwanie, przed którym obecnie stoi ludzkość (Popkiewicz i in. 2019). Najnowszy raport Międzypaństwowego Zespołu ds. Zmian Klimatu (IPCC – Intergovernmental Panel on Climate Change), którego pierwsza część, podsumowująca całą wiedzę naukową na temat zmian klimatycznych, właśnie się ukazała, potwierdza tę konstatację. Dokument ten zawiera, jak pisze Diana Maciąga: „Czerwony alarm dla ludzkości, który krzyczy: zatrzymajmy się, póki jeszcze mamy szansę” (2021: 8). Autorzy raportu dobitnie pokazują, że lata 20. i kolejne dekady będą kluczowe nie tylko dla XXI w., ale prawdopodobnie dla całej historii ludzkości. To w tym okresie rozstrzygnie się, „czy zmiana klimatu oznaczać będzie kryzys klimatyczny, czy klimatyczną katastrofę nie do zatrzymania” (Maciąga 2021: 10).

Młodzi ludzie coraz lepiej rozumieją wielkoskalowe zjawiska zachodzące w ziemskim ekosystemie, są świadomi wynikających z nich zagrożeń, potrafią też się organizować i działać na rzecz ochrony przyrody i poprawy warunków życia ludzi (Węsławski 2021). Działalność Greta Thunberg stanowi dowód na to, że w aktywizm klimatyczny młodych ludzi wpisany jest świadomie wyrażany sprzeciw wobec decyzji polityków, które zamiast łagodzić zmiany klimatyczne, przyczyniają się do ich nasilenia (O’Brien i in. 2018). Dzieci i młodzież kontestują bierność dorosłych w obliczu zachodzących zmian klimatu oraz małą skuteczność podejmowanych przez nich działań (O’Brien i in. 2018; Sunderland 2019; Pickard i in. 2020; Cloughton 2021; Gorman 2021).

Część aktywistów inicjuje różne przedsięwzięcia w małej, na ogół lokalnej skali, ukierunkowane na przezwyciężanie zmian klimatycznych. Zalicza się do nich m.in. działania, których celem jest podnoszenie świadomości członków określonej wspólnoty, realizowanie programów edukacyjnych czy prowadzenie kampanii na rzecz zrównoważonego rozwoju (United Nations 2013). Inni aktywiści działają w organizacjach takich jak: 350.org, Global Power, Friends for Earth, Gen Zero, Climate Youth (O’Brien i in. 2018). Jeszcze inni angażują się w aktywizm klimatyczny, promując np. podpisywanie petycji w mediach społecznościowych, jazdę na rowerze czy przechodzenie na dietę roślinną.

Jedną z najbardziej wyrazistych form aktywizmu klimatycznego młodych ludzi, za której pośrednictwem kontestują kształt zastanej rzeczywistości, jest organizowanie strajków. Użyte tu pojęcie „kontestacja” jest powiązane z często stosowaną w literaturze przedmiotu kategorią pojęciową „bunt”. Tadeusz Paleczny utożsamia bunt z czynną formą kontestacji służącej wywołaniu głębokich zmian społecznych i poszukiwaniu

alternatywnych i jednocześnie „akceptowanych przez system, wzorów i środków działania” (cyt. za: Oleszkowicz 2006: 18). Buntownicy-kontestatorzy sięgają na ogół po środki społecznie uznane i zgodne z obowiązującym prawem, do których należą takie formy protestu, jak: strajki, demonstracje, wiece czy doraźne akcje (Oleszkowicz 2006). Wskazane tu formy sprzeciwu stosowane są przez młodzieżowych aktywistów klimatycznych jednoczących się w ruchach społecznych znanych pod nazwami Piątki dla Przyszłości, Młodzież dla Klimatu, Strajki klimatyczne czy Extinction Rebellion.

Poczynania młodzieżowych aktywistów koncentrują się wokół troski o Ziemię i wokół idei sprawiedliwości społecznej: klimatycznej i międzypokoleniowej (Dolan 2019; Salaün 2020; Cloughton 2021; Gorman 2021). Zmiana klimatu tworzy szczególne wyzwanie dla idei sprawiedliwości międzypokoleniowej. Dzieci i młodzież stanowią generację, która mimo że w niewielkim stopniu przyczyniła się do kryzysu klimatycznego, w przyszłości będzie musiała się mierzyć z dotkliwymi skutkami tych zmian. Wymaga to od dorosłych refleksji nad dziedzictwem, jakie zostawiają swoim dzieciom i następnym pokoleniom (UNICEF 2013). Działania odwołujące się do myślenia w takich właśnie kategoriach domagają się młodzi.

Problematyka badań

Prowadzone dotychczas badania nad aktywizmem młodych ludzi dotyczyły przede wszystkim młodzieży, głównie osób w przedziale wiekowym 13/14–19/20 lat. W badaniach opisywanych w niniejszym artykule skoncentrowano się natomiast na zjawisku aktywizmu klimatycznego, którego podmiotami były dzieci w wieku 7–12 lat. Celem badań uczyniono dokonanie pogłębionego oglądu tego właśnie zjawiska. Główny problem badawczy sformułowano następująco: Jaka jest specyfika dziecięcego aktywizmu klimatycznego ujmowanego z perspektywy jego podmiotów? Problemy szczegółowe przyjęły postać trzech pytań: Jakimi motywami kierują się w swoich działaniach dziecięcy aktywiści? Jakie formy przyjmuje dziecięcy aktywizm klimatyczny? Jak realizuje się dziecięcy aktywizm w kontekście relacji międzypokoleniowych?

Metoda badań i charakterystyka próby

W badaniach zastosowano metodę jakościowego studium przypadku. Decydując się na użycie tej właśnie metody, kierowano się wskazaniem Roberta Stake’a, który przekonuje badaczy, że o jej zastosowaniu „nie decydują pobudki metodologiczne, lecz badawcze zainteresowanie konkretnym przypadkiem” (2009: 623). Spośród trzech proponowanych przez cytowanego autora odmian tej metody wybrano zbiorowe studium przypadku polegające na równoległym badaniu kilku przypadków „w celu lepszego poznania zjawiska, populacji lub ogólnego stanu rzeczy” (Stake 2009: 628).

Przy tworzeniu próby badawczej zastosowano dobór celowy. Do badań wybrano tych aktywistów, których wiek w chwili rozpoczęcia działalności na rzecz ochrony klimatu mieścił się w przedziale 7–12 lat. Używając słów kluczowych: *dziecięcy aktywiści klimatyczni*, *children/ child climate activists*, znaleziono w zasobach Internetu materiały dokumentujące działalność 15 dziecięcych aktywistów, których wiek był zgodny z przyjętym kryterium. Pochodzące z 6 krajów dzieci (11 dziewczynek i 4 chłopców) utworzyły próbę badawczą. Dane dotyczące imion dzieci, ich wieku oraz kraju, z którego pochodzą, przedstawiają się następująco: Alice (9 lat, USA), Azalea (8 lat, USA), Ember (9 lat, USA), Felix (9 lat, USA), Jayden (10 lat, USA), Licypriya (8 lat, Indie), Lilly (7 lat, Holandia), Lily (9 lat, USA), Maja (8 lat, Polska), Mari (9 lat, USA), Milo (9 lat, USA), Olivia (12 lat, USA), Ridhima (9 lat, Indie), Shalvi (10 lat, Fidzi), Timoci (12 lat, Fidzi).

Wyniki

W trakcie badań poddano analizie dane zastane, którymi były dostępne w Internecie materiały audiowizualne (filmy wideo) oraz dokumenty publiczne (artykuły) stanowiące zapis aktywizmu klimatycznego dzieci wchodzących w skład próby badawczej. Spośród wszystkich materiałów wybrano te, w których wyraźnie wybrzmiewał głos dziecięcych aktywistów. Zbiór danych badawczych utworzyły zatem: opowieści dzieci o własnych przedsięwzięciach, zarejestrowane na filmach wideo pt. *Plant for the Planet*, *Olivia's Birds and the Oil Spill*, *Save Tomorrow*, *The Last Straw*¹, *Klub Ochrony Orangutanów Majki*², utwalone na filmach wideo przemówienia wygłaszane przez dzieci³, artykuły poświęcone dziecięcym aktywistom oraz przeprowadzone z nimi wywiady⁴.

Analiza zgromadzonych danych przebiegała, zgodnie ze wskazaniem Johna Creswella (2013), na kilku etapach. Rozpoczęto ją od transkrypcji materiałów audiowizualnych i porządkowania danych w obrębie poszczególnych przypadków. Następnie dokonano przeglądu wszystkich danych w celu zdobycia ogólnej orientacji w treści materiałów i dokumentów, po czym przystąpiono do etapu szczegółowej analizy. Na tym etapie zastosowano podejście nieustrukturyzowane polegające na wyłonieniu wątków tematycznych lub kategorii w odniesieniu do postawionych pytań badawczych (Peräkylä 2009). Na ostatnim etapie analizy dokonano interpretacji danych, czyli wyjaśnienia ich znaczenia (Creswell 2013).

¹ Filmy te wchodzą w skład całej serii znanej pod nazwą *Young Voices for the Planet*. Wszystkie filmy są dostępne na stronie: <https://www.youngvoicesfortheplanet.com/>, 15.09.2021.

² Dostępny na: <https://www.granice.pl/news/jak-uratowac-swiat-czyli-klub-ochrony-orangutanow-majki/8653>, 15.09.2021.

³ Dostępne w serwisie internetowym YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=zB91CYYs5eM>, 15.09.2021; <https://www.youtube.com/watch?v=QWnAYwLdlq8>; https://www.youtube.com/watch?v=ay0YIh_lkSU, 15.09.2021; https://www.youtube.com/watch?v=-XR0SH_kPbE; <https://cop23.com.fj/timoci-and-shalvi-fijis-youngest-climate-stars/>; https://www.youtube.com/watch?v=rx_11Y_nG40, 15.09.2021.

⁴ Por. następujące pozycje w literaturze: Corbin (2016); Hing (2017); Shing Labasa (2017); de Oliveira (2018); Marshall (2020); McCarthy (2020); Pandey (2020); Ropeik (2021).

Zastosowane podejście do analizy danych pozwoliło na wyłonienie wątków tematycznych lub kategorii oddających znaczenia składające się na opis zjawiska dziecięcego aktywizmu klimatycznego. Wątki te i kategorie, rozpatrywane przez pryzmat postawionych pytań badawczych, odnoszą się do następujących kwestii: motywów, jakimi kierują się dziecięcy aktywiści, form, w jakich ujawnia się dziecięcy aktywizm, oraz kontekstu relacji międzypokoleniowych, w jakich się on realizuje.

Motywy

W trakcie analizy danych wyłoniono trzy wątki tematyczne ukazujące motywy, które kryją się za poczynaniami dziecięcych aktywistów. Wskazują one na cele, do których dążą dzieci, idee, jakie im przyświecają, sprawy, na których koncentrują swoją uwagę. Wątki te można określić następująco: **zabieganie o pomyślną przyszłość, dbanie o środowisko, dążenie do sprawiedliwości klimatycznej**. Pierwszy ze wskazanych wątków ujawnia się w wypowiedziach większości dziecięcych aktywistów. Oto ich egzemplifikacje:

Chcę lepszej przyszłości. Chcę ocalić przyszłość dzisiejszych dzieci i następnych pokoleń (Ridhima).

Moja aktywność to niekończąca się walka o ratowanie naszej przyszłości (Licypriya).

Chcę, żeby Ziemia stała się w przyszłości lepszym miejscem do życia dla ludzi (Jayden).

Motyw troski o przyszłość świata wybrzmiewa też w nazwie Save Tomorrow, którą trzy amerykańskie aktywistki Alice, Lily i Mari nadały utworzonej przez siebie grupie trzecioklasistów w celu skuteczniejszego działania na rzecz ochrony klimatu. Wydaje się zatem, że zabieganie o zapewnienie ludziom i przyrodzie pomyślnej przyszłości stanowi zasadniczy motyw poczynañ dziecięcych aktywistów.

Wątek drugi – dbanie o środowisko – wiąże się z dążeniem dzieci do ochrony przyrody, do powstrzymania degradacji naturalnego środowiska, do ratowania zagrożonych gatunków zwierząt (np. niedźwiedzi polarnych, żółwi morskich, orangutanów):

Jeśli zbierzesz trzy plastikowe przedmioty dziennie, zobaczysz, ile robisz dobrego. Możesz dzięki temu uratować życie zwierzęcia. Może to niewiele, ale gdyby każdy to robił, wówczas bardzo pomogliśmy planecie (Lilly).

Gdy dowiedziałam się, że z powodu wycinania lasów deszczowych ginie codzienne dwadzieścia pięć orangutanów, bardzo się przejęłam, bo nagle okazało się, że wkrótce orangutanów może już w ogóle nie być. A to nasi kuzyni! (Majka).

Niektórzy dziecięcy aktywiści kierują się w swoich poczynaniach oboma wskazanymi motywami. Oto wypowiedź potwierdzająca taką postawę:

Zaraz po powrocie z Mongolii założyłam organizację pod nazwą The Child Movement po to, by wezwać światowych liderów do ratowania planety i naszej przyszłości (Licypriya).

Dostrzeżono jednocześnie, że wraz z upływem czasu dochodzi niekiedy do zmiany motywu aktywności. Najbardziej wymowna jest w tym względzie wypowiedź Felixa:

Na początku naszym celem było ratowanie niedźwiedzi polarnych. Wkrótce jednak zrozumieliśmy, że naszym celem nie jest ratowanie niedźwiedzi, lecz naszej przyszłości.

Działalność dzieci wiąże się też z dążeniem do urzeczywistnienia idei sprawiedliwości klimatycznej. Świadczą o tym następujące wypowiedzi:

Każde drzewo, które sadzimy, pochłania 10 kg dwutlenku węgla każdego roku, każde drzewo jest też symbolem sprawiedliwości klimatycznej (Felix).

Moja organizacja stała się teraz ruchem ludzi na rzecz sprawiedliwości klimatycznej w Indiach i w wielu innych krajach (Licypriya).

Ja mogę pić czystą wodę, jednak nie wszyscy ludzie mają tyle szczęścia co ja. Chciałbym to zmienić (Jayden).

W trakcie analizy materiału badawczego zwrócono również uwagę na źródła dziecięcego aktywizmu, a więc na czynniki, które stały się bezpośrednim impulsem do podjęcia przez dzieci działań na rzecz ochrony klimatu. Czynniki te układają się w następujące kategorie: **bierna postawa dorosłych, doświadczenie skutków zmian klimatycznych, naśladowanie rówieśników oraz poczucie związku z naturą.**

Zasadniczym impulsem do podjęcia przez dzieci aktywności na rzecz klimatu było uświadomienie sobie przez nie biernej postawy dorosłych w obliczu narastającego kryzysu:

Dorośli nie robią wystarczająco dużo (...). Ostatnią nadzieją są dzieci (Licypriya).

Gdy chodziłyśmy do przedszkola, usłyszałyśmy o zmianie klimatu i to nas bardzo zasmuciło. Kiedy stałyśmy się trochę starsze, zaczęłyśmy zdawać sobie sprawę z tego, że dorośli niewiele z tym robią. Częściowo straciłyśmy wiarę w dorosłych. Wtedy wpadłyśmy na pomysł założenia Save Tomorrow (Alice, Lily, Mari).

Czynnikiem skłaniającym dzieci do działania były też ich osobiste doświadczenia związane z odczuwaniem skutków zmian klimatycznych. Oto co na ten temat mówi Licypriya:

W mój dom uderzył cyklon Titli w 2018 r., a cyklon Fani w 2019 r. Te wydarzenia zmieniły mnie w dziecko otwarcie mówiące o zmianach klimatycznych i kierujące te wypowiedzi do liderów, którzy nie podejmują działań w tym zakresie (...). Trzęsienie Ziemi w Nepalu w 2015 r. było także ważnym zdarzeniem w moim życiu. Towarzystwałam wtedy mojemu tacie w zbieraniu funduszy dla ofiar – dzieci i rodzin. Wtedy po raz pierwszy zetknęłam się ze słowami „zmiana klimatu” i „naturalne katastrofy”. Nie rozumiałam ich jednak, byłam wtedy małym dzieckiem. Ale to mógł być główny powód tego, dlaczego jestem tak zainteresowana środowiskiem i naszą planetą.

Impulsem do podjęcia aktywności przez dzieci była też chęć naśladowania rówieśników:

Kiedy oglądałam filmy z serii *Young Voices for the Planet* zdałam sobie sprawę z tego, że nigdy nie widziałam takich działań i to było naprawdę niezwykle, i pomyślałam, że nie ma różnicy między mną a dziećmi z ekranu i że mogłabym robić to, co one robią (Alice).

Dziecięcy aktywiści zdają sobie sprawę z tego, jak ważne jest zachęcanie innych dzieci do podjęcia aktywności, zwłaszcza w formie działań zespołowych. Alice, Lily i Mari następująco zwróciły się do rówieśników: *Działając w zespole, możecie zrobić więcej. Utwórz więc swój zespół, znajdź swoją pasję, poczuć swoją moc!*

Bodźcem wyzwalającym aktywność dzieci było również silne poczucie związku z naturą. Wątek ten przewija się w wypowiedziach wielu dziecięcych aktywistów. O swoim przywiązaniu do niedźwiedzi polarnych mówią Felix, Azalea i Ember, Majka – o przywiązaniu do orangutanów, a Olivia – o swojej miłości do ptaków. Darzenie pozytywnymi uczuciami zwierząt stało się w przypadku Majki impulsem do założenia Klubu Ochrony Orangutanów Majki, a w przypadku Olivii bodźcem do namalowania ponad 500 obrazów ptaków i przeznaczenia funduszy uzyskanych z ich sprzedaży na ratowanie ptaków – ofiar katastrofy tankowca w Zatoce Meksykańskiej. Szczególnie wymowna w omawianej kwestii jest wypowiedź Ember: *Kocham zwierzęta, nie zasługują na śmierć, trzeba je chronić.*

Formy dziecięcego aktywizmu

Aktywizm klimatyczny dzieci wchodzących w skład próby badawczej realizuje się w szerokim wachlarzu różnych przedsięwzięć, wśród których można wymienić: pisanie petycji, ogłaszanie listów otwartych, organizowanie akcji protestacyjnych, prowadzenie akcji i kampanii, składanie pozwów sądowych oraz wygłaszanie przemówień na forach publicznych.

W postulatach formułowanych i prezentowanych przez dziecięcych aktywistów w różnej postaci powtarzają się dwa zasadnicze wątki. Jednym z nich jest konieczność uchwalenia prawa, które pozwoliłoby na zażegnanie kryzysu środowiskowego, drugim zaś – wprowadzenie tematyki związanej ze zmianą i ochroną klimatu do szkolnych programów. Licypriya w następujący sposób argumentuje konieczność realizacji tych postulatów:

Jeśli decydenci uchwalą to prawo, wówczas będziemy mogli kontrolować emisję węgla i gazów cieplarnianych. Zapewni ono także sprawiedliwość klimatyczną milionom biednych ludzi i innych marginalizowanych wspólnot, które są ofiarami zmian klimatu. (...) Edukacja klimatyczna jest bardzo ważna, jest jednym z warunków powodzenia działań na rzecz przeciwdziałania narastającego kryzysu.

Dzieci domagają się zarówno wprowadzenia nowych regulacji prawnych, jak i zmiany już istniejących, dlatego też składają stosowne petycje. W taki sposób postąpiły Alice, Lily i Mari, które domagały się unieważnienia przepisu zabraniającego instalowania paneli

słonecznych na dachach domów. Z kolei Milo w złożonej przez siebie petycji postulował konieczność wprowadzenia przepisu zabraniającego używania plastikowych słomek w restauracjach.

Dziecięcy aktywiści ogłaszają też niekiedy listy otwarte. Tak uczyniła Ridhima, która wystosowała list do premiera rządu indyjskiego w sprawie poważnego zanieczyszczenia powietrza:

Powietrze w wielu rejonach Indii jest bardzo zanieczyszczone, co powoduje, że bardzo trudno się oddycha. Martwi mnie to, że skoro dwunastoletnim dzieciom trudno jest oddychać, to jeszcze trudniej musi być młodszym (...). Uprzejmie prosimy o pomoc i zapewnienie nas, że butla tlenowa nie stanie się istotną częścią życia dzieci, butlą, którą będziemy musieli nosić na naszych ramionach w przyszłości.

Z kolei Licypriya wybrała akcję protestacyjną jako formę zamianifestowania swojego sprzeciwu wobec bierności dorosłych. Aktywistka, zainspirowana poczynaniami Greta Thunberg, protestowała przed parlamentem indyjskim w celu zwrócenia uwagi premiera Narendra Modiego na konieczność uchwalenia prawa dotyczącego zmiany klimatu.

Dziecięcy aktywiści uciekają się czasem do składania pozwów sądowych. Tak postąpiła Ridhima, która w wieku 9 lat pozwała do sądu rząd Indii, żądając, w imię troski o przyszłe pokolenia, podjęcia działań na rzecz ochrony klimatu. We wrześniu 2019 r. ta sama aktywistka wraz z innymi dziecięcymi wnioskodawcami, w tym Gretą Thunberg, wniosła pozew przeciwko 25 krajom, domagając się podjęcia szybkich działań w obliczu postępujących zmian klimatycznych. Aktywiści argumentowali, że brak działań dorosłych na rzecz przeciwdziałania pogłębianiu się kryzysu środowiskowego narusza podstawowe prawa dzieci zawarte w Konwencji o Prawach Dziecka.

Dziecięcy aktywiści zakładają różnego rodzaju organizacje, czego przykładem może być powołana do życia przez Felixa organizacja non-profit Plant for the Planet czy założony przez Majkę Klub Ochrony Orangutanów Majki. Dzieci organizują też akcje i kampanie na rzecz ochrony środowiska i klimatu. Jako egzemplifikację działań o tym charakterze można przywołać prowadzenie przez Felixa kampanii na rzecz sadzenia drzew na całym świecie znanej pod nazwą *Stop Talking, Start Planting*, akcję zbierania plastiku zainicjowaną przez Lilly pod hasłem *Lilly's Plastic Pickup* czy też prowadzenie przez Ember i Azalę kampanii *Cycling for Climate* na rzecz podnoszenia świadomości dzieci i dorosłych w zakresie zmian klimatycznych, służącej jednocześnie zbieraniu funduszy na instalację paneli słonecznych na budynku szkoły, do której uczęszczają aktywistki.

Dzieci angażujące się w aktywizm klimatyczny w swojej działalności stosują nowoczesne technologie informacyjne i komunikacyjne. Wykorzystują je jako narzędzie służące zdobywaniu wiedzy i dzieleniu się nią, przedstawianiu własnych projektów i programów oraz upowszechnianiu różnych inicjatyw. W materiale badawczym odnaleziono wiele przykładów potwierdzających tę konstatację. Zaliczyć do nich można: założenie przez Felixa i jego kolegów z klasy strony internetowej, którą wykorzystali do zapoczątkowania

i promowania współzawodnictwa w sadzeniu drzew; zamieszczenie przez Lilly zdjęć i postów na Twitterze prezentujących akcje ratowania żółwi morskich zaplątanych w sieci rybackie przez członków zespołu Sea Turtle Conservation Curacao czy założenie na Facebooku grupy dla zwolenników idei propagowanych przez Majkę.

Relacje międzypokoleniowe

Analiza danych badawczych wskazuje na to, że aktywizm dzieci realizuje się w kontekście pozytywnych relacji dorośli–dzieci. Kluczową rolę odgrywają życzliwi, przyjaźnie nastawieni do dzieci dorośli, których można określić mianem dorosłych sojuszników dzieci. Do ich grona należą nie tylko rodzice, dziadkowie i nauczyciele, ale także niektórzy politycy, przedstawiciele świata kultury i dziennikarze. Wsparcie udzielane dziecięcym aktywistom przez dorosłych sojuszników polega na wzmacnianiu pozycji społecznej dzieci, przydawaniu im mocy sprawczej. Sposoby udzielania dzieciom wsparcia zaliczono przy tym do trzech następujących kategorii: **dzielenie się wiedzą, wspieranie w działaniu, zabieranie głosu w imieniu dzieci.**

Istotą wsparcia określanego mianem „dzielenie się wiedzą” jest pomaganie dzieciom w zrozumieniu złożoności zjawisk zachodzących w otoczeniu przyrodniczo-społecznym i w uświadomieniu sobie związków, jakie między nimi zachodzą. Oto przykłady wypowiedzi dzieci dotyczące tej kwestii:

Mój dziadek powiedział mi, że wszystko, co spada na ziemię, trafia w końcu do oceanu, do plastikowej zupy (Lilly).

Mój ojciec studiował nauki o środowisku. Często rozmawiał ze mną o różnych problemach środowiskowych. Pomogło mi to w zrozumieniu wielu spraw związanych ze środowiskiem i ze zmianą klimatu (Licypriya).

W kategorii „wpieranie w działaniu” mieści się zachęcanie dzieci do nieustawiania w wysiłkach i pomoc w realizacji dziecięcych inicjatyw. Egzemplifikacją tego typu wsparcia może być pomoc, jakiej udzieliła Majce jej mama w założeniu na Facebooku grupy pod nazwą Klub Ochrony Orangutanów Majki, której celem jest bojkot produktów zawierających olej palmowy, a także dzielenie się pomysłami dotyczącymi ekologicznego trybu życia. Innym przykładem jest objęcie patronatem inicjatywy Felixa przez Klausa Töpfera, byłego sekretarza do spraw środowiska i byłego dyrektora wykonawczego Programu Środowiskowego ONZ (teraz ONZ Środowisko). Życzliwi dorośli zachęcają też dzieci do podejmowania różnych wyzwań, tak jak ojciec Shalvi, który namówił aktywistę do udziału w konkursie na najlepsze przemówienie na temat zmian klimatycznych. Mówi on o korzyściach, jakie daje dzieciom udzielenie im takiej zachęty:

Jako ojciec i nauczyciel jestem przekonany, że powinniśmy wydobywać z naszych dzieci wszystko, co najlepsze, i tworzyć okazje do tego, by mogły wykorzystywać swoje talenty.

W omawianym rodzaju wsparcia udzielanego dziecięcym aktywistom mieszczą się również działania dorosłych, które można określić mianem wzmacniania głosu dzieci. Najlepszym tego przykładem jest uczestnictwo osób ze świata polityki i kultury w promowaniu kampanii Felixa *Stop Talking, Start Planting*.

Wsparcie mieszczące się w kategorii „zabieranie głosu w imieniu dzieci” polega na głosowaniu dorosłych w procesie wyborczym na kandydatów uzgodnionych z dziećmi. Dzieci są świadome, że w krajach demokratycznych *zmiana postawy wobec środowiska dokonuje się przy urnie wyborczej* (Lilly). Niestety, dzieci nie mają prawa głosu, są pozbawione zatem możliwości bezpośredniego udziału w wyborach. Znajdują jednak sposób na uzyskanie wpływu na ich wynik. Mówi o tym Lilly:

Ponieważ miałam za mało lat, żeby głosować na kogoś, kto robi wspaniałe rzeczy dla planety, mój dziadek głosował w moim imieniu, tak więc dzięki dziadkowi mogłam zabrać głos. Potem nakręciliśmy o tym film wideo. Zaproponowaliśmy także innym aktywistom, aby porozmawiali ze swoimi rodzicami, wujkami, dziadkami, żeby głosowali w ich imieniu.

Dyskusja

Analiza zgromadzonego materiału badawczego dowodzi, że dzieci nie chcą być milczącymi obserwatorami zagrożeń, jakie niesie ze sobą zmiana klimatu i postępująca degradacja środowiska. W związku z tym coraz częściej stają się aktorami publicznymi, którzy z jednej strony kontestują bierną postawę dorosłych w obliczu postępujących zmian, z drugiej zaś inicjują działania, których celem jest ochrona klimatu. Konstatacja ta zgodna jest z wynikami badań nad partycypacją społeczną młodego pokolenia, które ukazują dzieci jako osoby zdolne do inicjowania, planowania i realizowania działań służących rozwiązywaniu problemów społeczności dotkniętych skutkami zmian klimatycznych i klęsk żywiołowych (m.in. Shier 2010; Tanner 2010; Schoch, Treichel 2015; Kowalik-Olubińska 2020).

W toku prowadzonego postępowania badawczego ujawniono, że aktywizm dzieci wiąże się z ich troską o przyszłość ludzi i Ziemi. Rezultat ten jest zbliżony z wynikami badań, w których stwierdzono wysoki wskaźnik niepokoju i lęku młodego pokolenia dotyczących przyszłości planety (np. Renton, Butcher 2010; Rousell, Cutter-Mackenzie-Knowles 2020). Przedsięwzięcia realizowane przez najmłodszych aktywistów mają służyć urzeczywistnieniu idei sprawiedliwości klimatycznej i międzygeneracyjnej i w konsekwencji – zapewnieniu pomyślnej egzystencji obecnym i przyszłym pokoleniom. Odwołując się do poglądów Spyrosa Spyrou (2020), można zatem uznać dziecięcych aktywistów za twórców przyszłości.

Analiza materiału badawczego dowodzi, że dziecięcy aktywizm wiąże się ze świadomością młodego pokolenia w zakresie zmian klimatycznych oraz powiązania ich konsekwencji z powstawianiem i/lub narastaniem problemów społecznych. Należy przy tym dodać za Janem Węśławskim, że do ukształtowania się świadomości pokoleniowej przyczyniła się

w znacznej mierze „zmiana technologii – komunikacja internetowa, nieograniczony dostęp do informacji i ogromne możliwości w analizach *big data*” (Węśławski 2021: 35). Prezentowane w artykule wyniki badań własnych potwierdzają, jak się zdaje, to przeświadczenie.

Na podstawie przeprowadzonych analiz badawczych można stwierdzić, że dziecięcy aktywizm realizuje się w kontekście przyjaznych relacji dorośli–dzieci. Twierdzenie to jest zbieżne z ustaleniami Sharon Bessell (2017), która wskazuje na wpływ jakości relacji między pokoleniami na sposób doświadczania przez dzieci życia we wspólnocie. Dziecięcy aktywiści klimatyczni potrzebują wsparcia ze strony dorosłych sojuszników. Potrzeba ta wynika z niskiej pozycji, jaką zajmują dzieci w większości społeczeństw (m.in. Shier 2010; Shier i in. 2014; Morissey i in. 2015; Kowalik-Ołubińska 2020). Rola przyjaźnie nastawionych wobec dziecięcych aktywistów dorosłych polega zatem na wzmacnianiu pozycji społecznej dzieci i na tworzeniu warunków, w których głos dzieci może w pełni wybrzmieć i wywrzeć wpływ na decydentów.

Wnioski

Dziecięcy aktywizm klimatyczny jest wyrazem sprzeciwu dzieci wobec bierności dorosłych w sytuacji pogłębiającego się kryzysu środowiskowego. Przyjmuje on różne formy, bliżej mu jednak do pokojowo wyrażanego buntu niż do bardziej radykalnej rebelii. Biorąc pod uwagę motywy, jakimi kierują się dzieci w swoich poczynaniach, ich aktywizm klimatyczny można uznać za przypadek buntu altruistycznego, który oznacza „zaangażowanie w **obronę praw i interesów innych ludzi**, nawet wtedy, gdy zbuntowany sam może ponieść jakąś szkodę i stratę” (Oleszkowicz 2006: 71, wyróżnienie autorki).

Dziecięcy aktywizm klimatyczny stanowi manifestację silnego przekonania dzieci o posiadaniu mocy sprawczej, dzięki której mogą zmieniać świat. Świadczyć może o tym następująca wypowiedź aktywistki klimatycznej:

Niektórzy ludzie mówią mi, że jestem za młoda, by się angażować w taki aktywizm. Stawiam jednak dowód na to, że wiek nie ma znaczenia w zmienianiu świata. Duży czy mały, to nie ma znaczenia. Jestem młoda, silna, bystra, inteligentna i odważna (Licypriya).

Moc sprawcza dzieci jawi się przy tym jako fenomen wyłaniający się z sieci powiązań między różnymi aktorami społecznymi (Oswell 2013). Zdolność dzieci do zabierania głosu i podejmowania działań w przestrzeni publicznej realizuje się w bowiem w kontekście relacji, które wzmacniają pozycję społeczną dzieci i przydają im mocy wpływania na zdarzenia.

Na zakończenie rozważań podjętych w artykule należałoby dodać, że zastosowane podejście badawcze pozwala na odniesienie sformułowanych wniosków dotyczących specyfiki zjawiska dziecięcego aktywizmu klimatycznego jedynie do dzieci tworzących próbę badawczą. Nie daje podstawy do generalizowania ich na szerszą populację dziecięcych aktywistów.

Literatura

- Bessell S. (2017), *The Role of Intergenerational Relationships in Children's Experiences of Community*. „Children & Society”, 31. DOI: 10.1111/chso.12197.
- Cloughton I. (2021), *Global Youth Activism on Climate Change*. „Social Work & Policy Studies: Social Justice, Practice and Theory”, 4(1). <https://openjournals.library.sydney.edu.au/index.php/SWPS/article/view/14960>, 5.09.2021.
- Corbin S. (2016), *10-year-old's New comic series 'Kid Brooklyn' asks: What does a real Brooklyn superhero look like?* „Brokelyn”, September 9. <https://brokelyn.com/its-a-bird-its-a-plane-its-kid-brooklyn/>, 15.08.2021.
- Creswell J.W. (2013), *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*. Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Dolan Ph. (2019), *Life Events which Motivate Youth to become Climate Activists in Sydney and Canberra*. „Independent Study Project (ISP) Collection”, 3173. https://digitalcollections.sit.edu/isp_collection/3173, 10.09.2021.
- Gorman J. (2021), *Disobedient youth: Lessons from the youth climate strike movement*. The European Union–Council of Europe Youth Partnership. <https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261800/Gorman-J.-%282021%29-Disobedient-Youth-Lessons-from-the-Climate-Strikes.pdf/b1ec729d-ee2f-1e5d-9de3-a22b68e61bb8>, 5.08.2021.
- Hing J. (2017), *Representing future generations. It's time to rise and act now*. UNICEF, December 17. <https://www.unicef.org/pacificislands/stories/representing-future-generations>, 20.08.2021.
- Kowalik-Olubińska M. (2020), *Dzieci w obliczu zmiany klimatu – obraz dziecięcej partycypacji w raportach międzynarodowych organizacji pozarządowych*. „Forum Pedagogiczne”, 1. DOI: 10.21697/fp.2020.1.05.
- Maciąga D. (2021). *IPCC AR6 – raport ostatniej szansy*. „Dziki Życie”, 9.
- Marshall J. (2020), *Planet Rescue: Grassroots Strategies Combat Climate Crisis*. <https://www.naturalawakenings.com/2020/03/31/304903/planet-rescue-grassroots-strategies-combat-climate-crisis>, 10.09.2021.
- McCarthy J. (2020), *This 11-Year-Old Activist Has Picked Up More Than 100,000 Pieces of Plastic*. „Global Citizen”, June 17. <https://www.globalcitizen.org/en/content/lilly-platt-activist-plastic-environment/>, 15.08.2021.
- Morissey I., Mulders-Jones S., Petrellis N., Evenhuis M., Treichel P. (2015), *We stand as one: Children, Young People and Climate Change*. Plan International Australia, Plan International Youth Ambassadors. <https://plan.org.au/-/plan/documents/resources/we-stand-as-one--children-young-people-and-climate-change.pdf>, 20.08.2021.
- O'Brien K., Selboe E., Hayward B.M. (2018), *Exploring youth activism on climate change: dutiful, disruptive, and dangerous dissent*. „Ecology and Society”, 23(3). DOI: 10.5751/ES-10287-230342.
- Oleszkowicz A. (2006), *Bunt młodzieńczy. Uwarunkowania. Formy. Skutki*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Oliveira I. de (2018), *Felix Finkbeiner: Planting trees and ideas*. „Believe. Earth”. <https://believe.earth/en/felix-finkbeiner-planting-trees-and-ideas/>, 10.08.2021.
- Oswell D. (2013), *The Agency of Children. From Family to Global Human Rights*. Cambridge, Cambridge University Press.

- Pandey I. (2020), *Survival for the Future: Interview with Climate Activist Licypriya Kangujam*. „HIR Harvard International Review”, December 7. <https://hir.harvard.edu/licypriya-kangujam-interview/>, 10.09.2021.
- Peräkylä A. (2009), *Analiza rozmówi tekstów*. W: N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (red.). *Metody badań jakościowych*. T. 2. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pickard S., Bowman B., Arya D. (2020), “*We Are Radical In Our Kindness*”: *The Political Socialisation, Motivations, Demands and Protest Actions of Young Environmental Activists in Britain*. „Youth and Globalization”, 2. DOI: 10.1163/25895745-02020007.
- Popkiewicz M., Kardaś A., Malinowski S. (2019), *Nauka o klimacie*. Warszawa, Wydawnictwo Sonia Draga, Wydawnictwo Nieoczywiste.
- Renton Z., Butcher J. (2010), *Securing a Sustainable Future for Children and Young People*. „Children & Society”, 24(2). DOI: 10.1111/j.1099-0860.2009.00280.x.
- Ropeik A. (2021), *It’s My Future’: A New Generation Of Young Climate Activists Takes The Helm In New Hampshire*. <https://www.vpr.org/vpr-news/2021-04-19/its-my-future-a-new-generation-of-young-climate-activists-takes-the-helm-in-new-hampshire>, 10.08.2021.
- Rousell D., Cutter-Mackenzie-Knowles A. (2020), *A systematic review of climate change education: giving children and young people a ‘voice’ and a ‘hand’ in re dressing climate change*. „Children’s Geographies”, 18(2). DOI: 10.1080/14733285.2019.1614532.
- Salaün R. (2020), *Dziecięcy wyrzut sumienia*. „Green European Journal”, 5. www.greeneuropean-journal.eu, 20.08.2021.
- Schoch C., Treichel P. (2015), *Child-Centred Climate Resilience: Case Studies from the Philippines and Vietnam*. Plan International and Save the Children. https://resourcecentre.savethechildren.net/node/9180/pdf/cccr_report_high-res_final.pdf, 20.08.2021.
- Shier H. (2010), *Children as Public Actors: Navigating the Tensions*. „Children & Society”, 24(1).
- Shier H., Hernandez Mendez M., Centeno M., Arroliga I., Gonzalez M. (2014), *How Children and Young People Influence Policy-Makers: Lessons From Nicaragua*. „Children & Society”, 28(1).
- Shing Labasa S. (2017), *Meet Youngest Member of COP23 Fijian Delegation*. „Fiji Sun”, November 4. <https://fijisun.com.fj/2017/11/04/meet-youngest-member-of-cop23-fijian-delegation/>, 15.08.2021.
- Spyrou S. (2020), *Children as future-makers*. „Children & Society”, 27(1).
- Stake R.E. (2009), *Jakościowe studium przypadku*. W: N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (red.). *Metody badań jakościowych*. T. 1. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sunderland H. (2019), *A historian of youth politics stands with the school climate strikers*. <https://doinghistoryinpublic.org/2019/09/24/a-historian-of-youth-politics-stands-with-the-school-climate-strikers/>, 15.08.2021.
- Tanner T. (2010), *Shifting the Narrative: Child-led Responses to Climate Change and Disasters in El Salvador and the Philippines*. „Children & Society”, 24(4).
- UNICEF (2013), *Climate change: children’s challenge*. <https://www.unicef.org.uk/wp-content/uploads/2013/09/unicef-climate-change-report-2013.pdf>, 20.08.2021.
- UNICEF (2015), *Unless we act now. The impact of climate change on children*. https://www.unicef.org/publications/files/Unless_we_act_now_The_impact_of_climate_change_on_children.pdf, 10.08.2021.
- United Nations (2013), *Youth in action on climate change: inspirations from around the world*. United Nations Framework Convention on Climate Change Secretariat, Bonn, Germany. https://unfccc.int/resource/docs/publications/publication_youth_2013.pdf, 10.09.2021.
- Węśławski J.M. (2021), *Świadomość pokoleniowa*. „Dziki Życie”, 7/8.